

Nr 204

Utlåtande i anledning av motioner angående vissa frågor rörande forskning och forskningsplanering.

(2:a avd.)

Motionerna

I de likalydande motionerna *I: 185* av herr Nyman m. fl. samt *II: 211* av fru Anér och herr Ahlmark har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning av och förslag om ett kontaktorgan mellan de nordiska ländernas forskningsråd och akademier (motsvarande Ingenjörsvetenskapsakademien) m. fl. lämpliga organ, vilka kan ingå som intressent i ett i motionerna angivet institut för framtidsstudier.

I de likalydande motionerna *I: 187* av herr Nyman m. fl. samt *II: 313* av herrar Mundebo och Strömberg har hemställts dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att en mer ingående analys av den samhällsvetenskapliga forskningens mål, medel och effektivitet verkställes, dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar att vid viktiga reformbeslut medel avsätts för analys av beslutets faktiska resultat.

I de likalydande motionerna *I: 275* av herr Bohman m. fl. och *II: 312* av herr Holmberg m. fl. har hemställts, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t snarast tillsätter och utfärdar direktiv till en parlamentarisk utredning med uppgift att i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionerna företa en total och förutsättningslös översyn av den svenska forskningens och forskningsplaneringens organisation.

I de likalydande motionerna *I: 280* av fröken Stenberg och herr Lidgard samt *II: 221* av herr Nordstrandh har hemställts att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t att Kungl. Maj:t verkar för tillkomsten av ett samarbetsorgan för europeisk forskning.

I de likalydande motionerna *I: 344* av herr Wikström och *II: 374* av fru Anér har hemställts, såvitt nu är i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om förslag till årets höstriksdag om att i enlighet med radioutredningens förslag forskningsråden bereds möjlighet att stödja och initiera forskningsprojekt med anknytning till radio och television, i form av forskartjänster eller anslag till avdelningar för massmedieforskning i statsvetenskap, litteraturvetenskap och eventuellt andra ämnen.

I de likalydande motionerna I: 602 av herrar Nyman och Stefanson samt II: 695 av herr Källstad m. fl. har, såvitt nu är i fråga, hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, 1. att en parlamentarisk utredning tillsättes för att verkställa en förutsättningslös översyn av forskningens mål, organisation och anslag, varvid också bör beaktas forskningsberedningens status och framtida uppgifter, 2. att denna utredning även tar upp de i motionerna nämnda åtgärderna för att främja industriforskning och utveckling, 3. att en femårsplanering av anslagen till forskningsråden, inklusive STU, förelägges riksdagen, 4. att en särskild fond för anskaffning av vetenskaplig apparatur utredes och förslag därom förelägges 1971 års riksdag.

Utskottet

Utskottet vill först erinra om att den svenska forskningspolitiken behandlades av utskottet vid 1968 års riksdag. Utskottet framhöll då i sitt utlåtande nr 168 att de prioriteringsbeslut beträffande forskningsstöd, som statsmakterna fattar, är och måste vara politiska beslut. Den av statsmakterna förda forskningspolitiken kan dock — och bör måhända också — slå igenom i de underordnade organens handlande. Utskottet underströk också den väsentliga skillnaden mellan statsmakternas prövning av anslagsfrågor och exempelvis det enskilda forskningsrådets, vilket kan grunda sin bedömning på en av sakkunniga gjord granskning av projektens intresse och värde ur vetenskaplig synpunkt.

I flera av de i det föregående redovisade motionerna har påyrkats en översyn av den svenska forskningens och forskningsplaneringens organisation och målsättning. Det uttalas i motionerna I: 602 och II: 695 att den nödvändiga avvägningen mellan olika forskningsinriktningar måste ansluta till samhällets allmänpolitiska mål och att det i första hand är statsmakterna som har ansvaret för samhällets forskningspolitik. För att få till stånd en avvägning och prioritering erfordras enligt motionärernas mening dels en organisation som möjliggör en långsiktig planering, dels att de kriterier som används vid anslagstilldelning klart redovisas. Motionärerna hemställer att en parlamentarisk utredning tillkallas för att verkställa en förutsättningslös översyn av forskningens mål, organisation och anslag, varvid också bör beaktas forskningsberedningens status och framtida uppgifter. Utredningen bör enligt motionärerna ta upp även vissa frågor om industriforskning m. m.

Behovet av en samlad översyn av forskningens och forskningsplaneringens organisation understryks även i motionerna I: 275 och II: 312. Denna översyn anses böra ske i en parlamentarisk utredning, och motionärerna exemplifierar frågor som bör behandlas i en dylik utredning.

Otvivelaktigt är det mycket viktiga men också mycket svåra problem som motionärerna tagit upp. Utvecklingen under senare år har gjort behovet av en genomtänkt forskningsplanering grundad på överblick över hela fältet allt påtagligare.

De resurser som i vårt land kan disponeras för forskningen är begränsade och en prioritering mellan olika forskningsfält och forskningsprojekt därför nödvändig. Utvecklingen mot alltmer kostnadskrävande forskning, främst inom tekniska och naturvetenskapliga ämnesområden, kan bedömas komma att leda till ett behov av ökad internationell forskningssamverkan, för vårt lands del i första hand en vidareutveckling av det nordiska forskningssamarbetet och en utbyggnad av den forskningssamverkan som förekommer på europeisk nivå. Samma utveckling kan också leda till att inhemska prioriteringsfrågor måste bedömas mot bakgrund av den internationella forskningssituationen med risk att detta av den enskilde forskaren kan komma att upplevas som en besvärande styrning av forskningen.

Utskottet anser inte att rätta sättet att nu angripa de problem som aktualiserats i motionerna är att tillsätta en parlamentarisk utredning, vars arbete måste bedömas bli ganska tidskrävande. Utskottet vill emellertid understryka behovet av en genomtänkt forskningsplanering och samtidigt peka på att allmänpolitiska värderingar i framtiden säkerligen i högre grad än hittills kommer att påverka bedömningen av hur forskningsresurserna skall disponeras. Utskottet som inte kan tillstyrka de nu föreliggande yrkandena om en parlamentarisk utredning anser att riksdagen som sin mening bör ge till känna för Kungl. Maj:t vad utskottet anfört i anledning av nu förevarande motionsyrkanden.

En långtidsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden är enligt motionerna I: 602 och II: 695 nödvändig om råden skall kunna fylla sina funktioner och effektivt utnyttja forskningsanslagen. Motionärerna hemställer att en femårsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden och till styrelsen för teknisk utveckling (STU) föreläggs riksdagen.

Utskottet delar i och för sig motionärernas uppfattning om värdet av en flerårsplanering av forskningsrådets verksamhet och får också erinra om att det i sitt utlåtande nr 13 till årets riksdag beträffande anslag till STU uttalat, att ett flerårigt stöd bör kunna medverka till ett effektivare genomförande av vissa större forskningsprogram. Utskottet, som konstaterat att vad motionärerna haft i tankarna är en flerårsplanering med sikte på successiv expansion, finner det — hur önskvärd en dylik expansion än kan vara — vanskligt att föreslå riksdagen att nu göra något uttalande till förmån för en dylik planering. Utskottet avstyrker därför motionerna såvitt nu är i fråga.

Den samhällsvetenskapliga forskningens betydelse och dess roll som stödvetenskap för det politiska samhällsarbetet betonas i motionerna I:187 och II: 313. Motionärerna framhåller det ökade behovet av kunskaper om det sätt på vilket samhället och dess organ fungerar och hemställer att en mer ingående analys av den samhällsvetenskapliga forskningens mål, medel och effektivitet verkställs. Motionärerna önskar också ett uttalande av riksdagen om att det vid viktiga reformbeslut bör avsättas medel för analys av beslutens faktiska resultat.

Yrkandet om en ingående analys av den samhällsvetenskapliga forskningen hänger enligt utskottets mening nära samman med den större frågan om en översyn av den svenska forskningen och forskningsplaneringen. Utskottet har inhämtat att statens råd för samhällsforskning tagit initiativ till en utvärdering inom området för samhällsvetenskaplig forskning och ser häri ett initiativ i den av motionärerna önskade riktningen. Utskottet anser sig inte böra föreslå riksdagen att göra någon framställning till Kungl. Maj:t i frågan och avstyrker därför motionerna i denna del.

Vad angår önskemålet om avsättande av medel för analys av de faktiska resultaten av olika reformbeslut, uttalade utskottet vid 1969 års riksdag, med anledning av ett då föreliggande yrkande med samma innebörd, att en dylik analys är en angelägen uppgift för berörda myndigheter. Utskottet hyser alltjämt denna uppfattning men anser sig inte böra föreslå riksdagen att göra något uttalande om avsättande av medel för dylika analyser. Utskottet avstyrker även detta yrkande.

Ett speciellt område inom den samhällsvetenskapliga forskningen uppmärksammas i motionerna I: 344 och II: 374. Motionärerna framhåller att stöd åt forskning rörande massmedia och i synnerhet radio och television är angeläget med hänsyn dels till skolornas undervisning om massmedia, dels till den debatt som radions och televisionens ställning och roll i samhället ger upphov till. Motionärerna hemställer om förslag från Kungl. Maj:t till innevarande höstsession att i enlighet med radioutredningens förslag forskningsråden bereds möjlighet att stödja och initiera forskningsprojekt med anknytning till radio och television.

Delade meningar kan knappast råda om betydelsen av forskning rörande massmedia. Stöd till dylik forskning kan lämnas — och har också lämnats — av såväl forskningsråden som riksbankens jubileumsfond. Någon framställning av den innebörd motionärerna önskat är enligt utskottets mening inte erforderlig och utskottet avstyrker därför nämnda motioner.

I motionerna I: 185 och II: 211 betonas behovet av samhällsprognoser och framtidsstudier. Motionärerna erinrar om att frågan om inrättande av ett nordiskt institut för framtidsstudier f. n. behandlas inom Nordiska rådet men uttalar att ett eventuellt nordiskt institut inte kan tänkas komma till stånd inom särskilt kort tid. De hemställer därför om utredning och förslag om ett kontaktorgan mellan de nordiska ländernas forskningsråd och akademier m. fl. lämpliga organ, vilka kan ingå som intressenter i ett institut för framtidsstudier.

Med hänsyn till det förhållande som motionärerna själva påpekat, nämligen att frågan om ett nordiskt institut för framtidsforskning för närvarande behandlas inom Nordiska rådet, avstyrker utskottet motionerna.

Förslag som syftar till en utbyggnad av forskningssamarbetet i Europa förs fram i motionerna I: 280 och II: 221. På vissa områden — främst teknisk-naturvetenskapliga och ekonomiska — finns organ för gemensam euro-

peisk forskning, men enligt vad motionärerna framhåller föreligger det speciellt på grundforskningens område stort behov av gemensamma europeiska insatser. En europeisk topporganisation för all forskning skulle enligt motionärerna kunna dels verka för en effektiv arbetsfördelning på forskningens område mellan de olika länderna, dels stärka forskningens ställning både i det egna landet och i Europa i sin helhet. Motionärerna hemställer därför om att Kungl. Maj:t skall verka för tillkomsten av ett samarbetsorgan för europeisk forskning.

Utskottet har i det föregående framhållit betydelsen och nödvändigheten av ett intensifierat forskningssamarbete på det internationella planet. Förslag som syftar till en institutionalisering av forskningssamarbetet i Europa har förts fram i Europarådet. Vid en UNESCO-konferens i juli 1970 med deltagande av forskningsministrar från ett 30-tal stater antogs rekommendationer, som syftar till ett väsentligt utvidgat vetenskapligt samarbete mellan väst- och öststater i Europa. Detta utvidgade samarbete skulle komma att handhas av UNESCO, och ministerkonferensen utgick från att ett särskilt sekretariat upprättas inom UNESCO för dessa frågor.

Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t kommer att aktivt verka för deltagande i det forskningssamarbete som kommer att bedrivas inom UNESCO liksom redan nu är fallet bl. a. i fråga om forskningssamverkan inom ramen för OECD. Utskottet finner därför inte anledning att föreslå riksdagen att göra det i motionerna önskade uttalandet.

I motionerna I: 602 och II: 695 uttalas att behovet av tung utrustning inte minst inom de tekniska och naturvetenskapliga forskningsområdena är stort och att de anslag över statsbudgeten, som är avsedda för ersättning av försliten, omodern eller eljest olämplig apparatur, inte är tillräckliga. Motionärerna föreslår att en särskild fond skapas för vetenskaplig apparatur och hemställer att denna fråga utreds samt att förslag föreläggs 1971 års riksdag.

Den fråga motionärerna tagit upp är synnerligen väsentlig. Frågan om upprättande av en produktiv kapitalfond för undervisnings- och vetenskaplig utrustning har på uppdrag av riksrevisionsverket utretts av Allmänna ingenjörbyrån. Riksrevisionsverket har enligt vad utskottet inhämtat i uppdrag att på grundval av denna utredning före årsskiftet 1970/71 lägga fram förslag till ett inventarieredovisningssystem. Med hänsyn till det utredningsarbete som sålunda pågår finner utskottet inte anledning att tillstyrka motionerna i denna del.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen i anledning av motionerna I: 275 och II: 312 samt I: 602 och II: 695, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i fråga om forskningsplaneringen,
2. att riksdagen avslår motionerna I: 602 och II: 695 i vad de avser femårsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden inklusive STU,
3. att riksdagen avslår motionerna I: 187 och II: 313,

4. att riksdagen avslår motionerna I: 344 och II: 374 i vad de avser forskning rörande massmedia,
5. att riksdagen avslår motionerna I: 185 och II: 211,
6. att riksdagen avslår motionerna I: 280 och II: 221,
7. att riksdagen avslår motionerna I: 602 och II: 695 i vad de avser en särskild fond för vetenskaplig apparatur.

Stockholm den 1 december 1970

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Närvarande: se under utlåtandet nr 205.

Reservationer

1. beträffande en *parlamentarisk utredning i fråga om forskning och forskningsplanering* av herrar Bohman (m), Nyman (fp), Wallmark (m), Nordstrandh (m), Enskog (fp) och fru Sundberg (m) som anser att

dels det stycke i utskottets yttrande på s. 3 som börjar med »Utskottet anser» och slutar med »förevarande motionsyrkanden» bort ha följande lydelse:

»Utskottet vill understryka behovet av en genomtänkt forskningsplanering grundad på en samlad och förutsättningslös översyn av forskningens och forskningsplaneringens organisation. Utskottet förutsätter att denna översyn, som bör bedrivas skyndsamt, kommer att omfatta bl. a. frågor rörande beslutsfattande beträffande forskningsplanering, forskningens mål och anslag samt hur forskningens resultat skall nyttiggöras. Med hänsyn till att denna översyn kommer att omfatta för hela samhället utomordentligt viktiga och svåra problem bör enligt utskottets mening en parlamentariskt sammansatt utredning snarast tillsättas. Utskottet tillstyrker nu ifrågavarande yrkanden i motionerna I: 275 och II: 312. Vid bifall härtill blir även yrkandena i motionerna I: 602 och II: 695, såvitt nu är i fråga, i väsentlig mån tillgodosedda.»

dels utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

»1. att riksdagen med bifall till motionerna I: 275 och II: 312 samt i anledning av motionerna I: 602 och II: 695, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, hos Kungl. Maj:t anhåller om till-

sättande av en parlamentarisk utredning med uppgift att i enlighet med de riktlinjer som angivits i förstnämnda båda motioner företa en total och förutsättningslös översyn av den svenska forskningens och forskningsplaneringens organisation,»

2. beträffande en *långtidsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden* av herrar Bohman (m), Nyman (fp), Wallmark (m), Nordstrandh (m), Enskog (fp) och fru Sundberg (m) som — vid bifall till reservationen 1 — anser att

dels det stycke i utskottets yttrande på s. 3 som börjar med »Utskottet delar» och slutar med »i fråga» bort ha följande lydelse:

»Utskottet delar i och för sig motionärernas uppfattning om värdet av en flerårsplanering av forskningsrådets verksamhet. Utskottet anser dock att den i det föregående förordade utredningen om forskningsplaneringen även bör behandla frågan om långtidsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden och STU. Utskottet finner därför inte anledning att föreslå riksdagen att nu göra något uttalande till förmån för en dylik planering. Utskottet anser att riksdagen i anledning av nu förevarande motionsyrkanden bör hos Kungl. Maj:t hemställa att den av utskottet tillstyrkta utredningen om forskningsplaneringen får i uppdrag att överväga även frågan om långtidsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden.»

dels utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

»2. att riksdagen i anledning av motionerna I: 602 och II: 695, såvitt nu är i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställer att den av utskottet tillstyrkta utredningen om forskningsplaneringen får i uppdrag att överväga även frågan om långtidsplanering av anslagsgivningen till forskningsråden inklusive STU,»

3. beträffande *analyser av den samhällsvetenskapliga forskningen och de faktiska resultaten av fattade reformbeslut* av herrar Bohman (m), Nyman (fp), Wallmark (m), Nordstrandh (m), Enskog (fp) och fru Sundberg (m) som — vid bifall till reservationen 1 — anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med »Yrkandet om» och slutar med »detta yrkande» bort ha följande lydelse:

»De i motionerna framställda yrkandena hänger enligt utskottets mening nära samman med frågan om en översyn av den svenska forskningen och forskningsplaneringen. Utskottet anser därför att den av utskottet tillstyrkta utredningen bör få i uppdrag att utreda även dessa frågor och att riksdagen i anledning av nu förevarande motionsyrkanden bör hos Kungl. Maj:t hemställa härom.»

dels utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

»3. att riksdagen i anledning av motionerna I: 187 och II: 313 hos Kungl. Maj:t hemställer att den av utskottet tillstyrkta utredningen om forskningsplaneringen får i uppdrag att överväga även den samhällsvetenskapliga forskningens mål, medel och effektivitet samt möjligheten att vid viktiga reformbeslut medel avsättes för en analys av beslutets faktiska resultat,»